

Mustafa Caner

mcaner@sakarya.edu.tr

İsrail-BAE Anlaşmasına İran'ın Yaklaşımı

İRAN'DA SİYASAL YELPAZENİN HANGİ NOKTASINDA KONUMLANIRSA KONUMLANSIN HEMEN HEMEN TÜM KESİMLERDEN BAE-İSRAİL ANLAŞMASINA SERT TEPKİ GELDİ. CUMHURBAŞKANI HASAN RUHANI ANLAŞMAYI "BÜYÜK HATA" OLARAK NİTELENDİRİRKEN, İSLAMİ ŞURA MECLİSİ BAŞKANI MUHAMMED BAKIR GALİBAF, ANLAŞMANIN "FİLİSTİN DAVASINA İHANET" OLDUĞUNU SÖYLEDİ.

13 Ağustos'ta İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında normalleşmeyi hedefleyen bir anlaşmaya varıldığı açıklanmış, bu açıklama başta İslam dünyası olmak üzere dünyanın her yerinde büyük yankı uyandırmıştır. Anlaşmanın sonuçlarının en çok ilgilendirdiği ülkelerin başında da İran gelmektedir. İran bu gelişmeye çok sert tepki gösterirken, bu yaklaşımını anlamlandırabilmek birkaç parametreyi birden göz önünde bulundurmakla mümkündür. Evvela, İran'ın BAE politikasının belirleyenlerini ve son dönemde ilişkilerin geldiği noktayı değerlendirmenin kalkış noktası olarak almak önemlidir. Ardından İran-İsrail ilişkilerini ve son olarak da İran için Filistin meselesinin neyi ifade ettiğini bilmek gerekmektedir. Bu parametreleri hesaba katmayan analizler eksik ve hatalı olacaktır.

İran, diğer tüm Körfez ülkeleriyle olduğu gibi BAE ile de problemli ilişkilere sahiptir. Elbette Körfez ülkelerinin İran'a yaklaşımları arasında farklar olmakla birlikte, Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) ABD ile olan yakın ilişkileri, İran'ın söz konusu ülkelerle ilişkilerinde ister istemez krizlere sebep olmaktadır. KİK'in temel işlevlerinden birinin, İran'a karşı ABD'nin de desteğiyle Körfez

Arap ülkelerinin iş birliği olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak son yıllarda Konsey üyesi ülkeler arasında İran'a yönelik yaklaşım farklılıkları ön plana çıkmıştır. Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkelerin İran'a karşı agresif tutumlarına karşılık Katar daha dengeli bir ilişki arayışı içerisinde olmuştur.

Bunun dışında Abu Dabi ile Tahran arasında uzun bir süredir devam eden ve kaynağı İslam Devrimi öncesine dayanan adalar sorunu bulunmaktadır. İki ülke de Basra Körfezi'nde yer alan Ebu Musa ile Büyük Tunb ve Küçük Tunb adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Zaman zaman bu mesele gündeme gelmekte ve taraflar arasında gerginliğe sebep olmaktadır. Örneğin, 2012'de İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Ebu Musa adasına tartışmalı bir ziyaret gerçekleştirmiş ve tabiri caizse Körfez'de sular ısınmıştır. Adalar sorunu Tahran ve Abu Dabi ilişkilerini sınırlandırıcı bir faktör olarak varlığını korumaktadır.

Bunun dışında iki ülke Yemen'de yaşanan iç savaşta da dolaylı olarak birbirleriyle çatışmaktadırlar. Bölgesel olarak iki ülkenin karşı karşıya geldiği yerlerin başında Yemen gelmektedir. Bunun yanında, ABD ile İran arasında bir süredir devam eden ve

zaman zaman alevlenen gerginlik İran-BAE ilişkilerine de yansımaktadır. Mayıs 2019'da Umman Körfezi'nde yer alan BAE'nin Füceyre Limanı'nda 4 adet gemiye saldırı düzenlenmiş ve hem BAE hem de ABD, saldırıdan İran'ı sorumlu tutmuştu. İran tarafında ise Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, 2018'de İran'ın Ahvaz kentinde gerçekleşen bir askeri geçit törenine yönelik terör saldırısı sonrası Abu Dabi'yi suçlayıcı açıklamalarda bulunmuştu. Abu Dabi ise saldırıyla ilgilerinin olmadığını söyleyerek suçlamaları reddetmişti. Yine Zarif, Haziran 2019'da da ABD Başkanı Trump'ı İran ile savaşa zorlayan bir "B takımı" tarifi yapmış ve bu ekibin üyeleri arasında Abu Dabi Veliath Prensi Muhammed bin Zayid el-Nahyan'ı da zikretmişti.

İlişkilerde Düşmanlık

Abu Dabi ve Tahran arasında gerginlik belirli bir seviyede varlığını korumaya devam ederken diğer bir emirlik olan Dubai ile Tahran arasındaki ticari ilişkilerin ulaştığı seviye ise dikkat çekmektedir. Abu Dabi ile olan krizli ilişkilere karşılık Dubai ve Tahran arasında son dönemde ekonomik ilişkiler ciddi anlamda ivme kazanmaya başladı. Ekonomik ilişkilerdeki gelişmelere ek olarak siyasi ilişkilerde de iyileşme emareleri görülmek-

teydi. Anlaşmadan günler önce ise İran ve BAE dışışleri bakanları görüşmüşlerdi. İki bakanın görüşmesinde olumlu mesajların öne çıkması ilişkilerin iyileşeceğinin işareti olarak yorumlanmıştı. Ancak BAE-İsrail anlaşmasıyla birlikte söz konusu iyileşme trendi de ağır bir darbe almış oldu.

İran'ın İsrail'e olan yaklaşımı ise en az ABD'ye olan yaklaşımı kadar olumsuzdur. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucu anlatısında ABD "büyük şeytan", İsrail ise "küçük şeytan" şeklinde kodlanmaktadır. İranlı yöneticilerin mutad olarak "Siyonist rejim" şeklinde ifade ettikleri İsrail'in yöneticileri de İran için benzer bir hissiyat taşımaktadır. İki ülke arasındaki ilişkinin mahiyeti rahatlıkla "düşmanlık" olarak tanımlanabilir. İsrail, İran için varlığı meşru olmayan bir devlettir. Filistin davası da hem İran İslam Devrimi'nin hem de devrim sonrası İran siyasetinin ideolojik parametrelerinden olagelmüştir. İran-İrak savaşı sırasında Ayetullah Humeyni, "Kudüs'e giden yol Kerbela'dan geçer" derken aslında Saddam ile olan savaşın, daha yüce bir ideale ulaşmak için geçilen bir merhale olduğunu iddia etmiştir. Bu örnek, Filistin'in İran gibi ideolojik bir devletin bakışında tuttuğu müstesna pozisyonu anlatmaya yeter. Elbette Hizbullah ile İran'ın yakınlığı ve Hamas ile İran arasında özellikle son yıllarda gelişen ilişkiler de İran-İsrail ilişkilerindeki önemli atıf noktaları arasında sayılabilir. Filistin davası söylemi, İran'ın "direnış hattı" olarak isimlendirdiği ve bölgesel siyasetinin ana omurgasını oluşturan jeopolitik tasavvuruna kaynaklık etmektedir.

İran'da siyasal yelpazenin hangi noktasında konumlanırsa konumlanırsa hemen hemen tüm kesimlerden BAE-İsrail anlaşmasına sert tepki gelmiştir. Hükümet kanadından gelen açıklamalara bakıldığında, Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin bu anlaşmayı "büyük hata" olarak nitelediği görülmektedir. Dışışleri Bakanı Zarif de benzer şekilde anlaşmayı "stratejik hata" olarak nitelemiş-

İrak, Lübnan ve Yemen gibi kriz bölgelerinde BAE ile İsrail'in ortak bir tutumla hareket etmeleri olasıdır. Bu durum, İran'ın İsrail ile olan çatışmasında BAE'yi doğrudan ya da dolaylı olarak hedef alması sonucunu doğurabilir.

tır. Savunma Bakanı Emir Hatemi, bundan sonra bölgede meydana gelebilecek her türlü İsrail saldırısından BAE'nin sorumlu olduğunu söyleyerek çok sert bir tepki göstermiştir. Hatemi'nin açıklamaları, zaten gergin olan bölgedeki durumun kontrolden çıkabileceğine ve anlaşmanın sahada karşılığı olabileceğine işaretle etmektedir. Hükümet dışındaki tepkilerde de yine BAE'ye yönelik öfke kendini göstermektedir. İslami Şura Meclisi Başkanı Muhammed Bakır Galibaf, anlaşmanın "Filistin davasına ihanet" olduğunu söylemiştir. Birçok milletvekili ve Düzenin Yaranını Teşhis Konseyi Başkanı Muhsin Rızayı gibi pek çok üst düzey yönetici benzer tepkiler vermişlerdir.

Aslında bu anlaşma, adı konulmamış bir ittifakin resmen duyurulmasıdır. Fakat resmileşen ilişkilerin yeni ve etkili sonuçlarının olmayacağı da iddia edilemez. BAE'yi takip etmesi muhtemel diğer Körfez Arap ülkeleri ile beraber yeni karşılaşmalar ve çatışma alanları ortaya çıkabilir. BAE-İsrail ilişkilerinin normalleşmesinin ardından İran-BAE ilişkilerinin iyileşme ihtimali ise ortadan kalkmıştır. Nitekim İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakiri, İran halkının BAE'ye yönelik düşüncelerinin kökten değişeceğini söylemiştir. Bölgede mevcut gerginliğin yükselmesi ve yeni gerginlik alanlarının ortaya çıkması beklenebilir. Irak, Lübnan

ve Yemen gibi kriz bölgelerinde BAE ile İsrail'in ortak bir tutumla hareket etmeleri olasıdır. Bu durum, İran'ın İsrail ile olan çatışmasında BAE'yi doğrudan ya da dolaylı olarak hedef alması sonucunu doğurabilir.

BAE-İsrail anlaşmasını tebrik eden Bahreyn ve Umman gibi ülkelerin de bölgesel meselelerde İsrail'e yakın tavır almaları mümkündür. Nitekim 2018'de İsrail Başbakanı Netanyahu, Umman'a bir ziyarette bulunmuştur. Ayrıca 2019'da Varşova'da gerçekleşen İran karşıtı toplantıda da Netanyahu ve Umman Dışışleri Bakanı Yusuf bin Alavi bin Abdullah görüşmüşlerdir. İsrail'in arada hiçbir diplomatik bağının bulunmadığı Umman ile yakınlaşması, İran'ın uluslararası krizlerinde Umman'ın sık sık arabuluculuk etmesinden dolayı İsrail penceresinden stratejik bir hamledir. Zira İsrail'in İran'a yaklaşımı, senelerdir İran'ın mümkün olduğu kadar uluslararası siyasette marjinalize edilmesi ve baskı altına alınması prensibine dayanmaktadır. Körfez ülkelerinin İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesinin Filistin meselesindeki tutumlarını değiştirmeyeceği ve anlaşmanın İsrail-Filistin barışına hizmet edeceğine ilişkin retorik ise tamamen halkla ilişkiler projesinin bir parçası olarak nitelenebilir. Bu türden gerekçelendirme ve aklama çabalarının ikna kabiliyeti ise hayli düşüktür. ❏